

Περιεχόμενα

Πρόλογος	15
ΜΚΟ Ανέλιξη	21
Οι συγγραφείς του τόμου	23
Συντομογραφίες	37

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Κοινωνική Εργασία με Άτομα με Αναπηρίες

1. Οι διαστάσεις του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού στο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης για Παιδιά Με Αναπηρίες 41
Ελένη Παπανδρέου
2. Κέντρο Ημέρας για παιδιά με ειδικές ικανότητες «Ανοιχτή Αγκαλιά» των Φίλων Κοινωνικής Παιδιατρικής (ΦΚΠΙ)..... 55
Αλεξάνδρα Κορωνιά
3. Κοινωνική εργασία με άτομα με αναπηρίες: η άσκηση του επαγγέλματος σε εθελοντικό οργανισμό και οι πρακτικές δυσκολίες 66
Χριστίνα Τσιαμπαρτά
4. Κοινωνική εργασία και αναπηρία: προκλήσεις, αντιθέσεις, προοπτικές 83
Αικατερίνη Παχή

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Κοινωνική Εργασία με Ηλικιωμένους («Βοήθεια Στο Σπίτι»)

5. Πρόγραμμα «Βοήθεια Στο Σπίτι» Δήμου Νίκαιας Νομού Αττικής 99
Ελένη Φ. Ζύγα
6. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο Πρόγραμμα «Βοήθεια Στο Σπίτι» 112
Ανθούλα Κουτσούπη

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία με Κοινωνικά Αποκλεισμένες Ομάδες**

7. Κοινωνική εργασία και ασυνόδευτα παιδιά και παιδιά που έχουν χωρισθεί από την οικογένειά τους. Η περίπτωση του Κέντρου Υποδοχής Ανήλικων Προσφύγων του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας στα Ανώγεια Κρήτης 123
Αικατερίνη Οικονόμου
8. Κοινωνική εργασία με πρόσφυγες 139
Κωνσταντίνα Δεμένικα
9. Κοινωνική εργασία με κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες (ΜΚΟ Κλίμακα) 150
Ευγενία Λινού
10. Διαπολιτισμικοί μεσολαβητές 160
Στέφανος Κόφφας

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία, Εξαρτήσεις και HIV/AIDS**

11. Επανασύνδεση με τη ζωή στη σκιά του στίγματος.
Κοινωνική εργασία με HIV-οροθετικά άτομα.
Συμβουλευτικός σταθμός για το HIV/AIDS, ΚΕΕΛΠΝΟ 173
Μάνος Κωνσταντινίδης
12. Οι αναπαραστάσεις της κοινωνικής εργασίας στο κόσμο της εξάρτησης 187
Αντρη Ανδρονίκου

ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία και Παραβατικότητα**

13. Ο κοινωνικός λειτουργός ως επιμελητής ανηλίκων στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων 199
Τάνια Κοσκινιάδου
14. Κοινωνικοί λειτουργοί και μέθοδοι άσκησης κοινωνικής εργασίας στα καταστήματα κράτησης 213
Ζωή Χατζή

ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία και Κακοποίηση**

- 15.** Η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού στην αντιμετώπιση της συντροφικής κακοποίησης στις υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας 227
Μαρία Παπαδακάκη
- 16.** Σύνδεσμος για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια 246
Μάριος Νικολάου

ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινοτική Κοινωνική Εργασία και Τοπική Αυτοδιοίκηση**

- 17.** Ο παρεμβατικός ρόλος της κοινωνικής εργασίας για τη φροντίδα ηλικιωμένων και των φροντιστών τους σε μια αγροτική ημιορεινή κοινότητα 255
Κλειώ Κούτρα, Λίνα Πελεκίδου, Ιωάννα Κύρου, Εμμανουήλ Προκοπάκης & Νικολέτα Ράτσικα
- 18.** Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η εμπειρία της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ταύρου 270
Ιωάννα-Μαρία Στιβαχτά

ΟΓΔΩΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνικοί Λειτουργοί σε ΜΚΟ**

- 19.** Η πρακτική άσκηση της κοινωνικής εργασίας στο Επαρχιακό Συντονιστικό Συμβούλιο Εθελοντισμού και στο Σώμα Εθελοντών Λευκωσίας 283
Μαρία Αντωνίου & Άντρη Γεωργίου
- 20.** Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση 296
Ελένη Κούβαρη

ΕΝΑΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία στις Ένοπλες Δυνάμεις**

21. Η εργασία του κοινωνικού λειτουργού στο Πολεμικό Ναυτικό
(Γραφείο Προληπτικής Ψυχικής Υγιεινής) 307
Σταύρος Κ. Πάρλαλης
22. Ομάδες Ψυχοκοινωνικής Μέριμνας Στρατού Ήπρας 317
Χρήστος Α. Πολυμεράς

ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Κοινωνική Εργασία με Άτομα με Προβλήματα Ψυχικής Υγείας**

23. Φροντίδα Ψυχικής Υγείας στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας.
Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού 327
Κωνσταντίνος Τόγκας
24. Η συμβολή της κοινωνικής εργασίας στην ψυχική ασθένεια 342
Δημήτρης Χατζηχαραλάμπους & Κούλα Ερωτοκρίτου

ΕΝΔΕΚΑΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ**Σχολική Κοινωνική Εργασία**

25. Η Σχολική Κοινωνική Εργασία στην Ελλάδα: διαπιστώσεις,
προκλήσεις και προβληματισμοί 353
Θεοδόσιος Πιλήσης

Πρόλογος

Η Κοινωνική Εργασία, μια κατεξοχήν εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη, παρόλο που τη διακρίνουν κοινοί σκοποί, μεθοδολογία και αρχές ανά τις διάφορες χώρες του κόσμου, σε πολύ μεγάλο βαθμό διαμορφώνεται και εξαρτάται από το πλαίσιο στο οποίο δημιουργείται κάθε φορά. Προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι ρόλοι που καλούνται να αναπτύξουν οι κοινωνικοί λειτουργοί, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας όλους εκείνους τους παράγοντες –ιστορικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς–, που καθορίζουν τον σχεδιασμό κοινωνικών και προνοιακών πολιτικών, και εντέλει συνδιαγράφουν την ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας.

Το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας στον ελλαδικό χώρο έχει σχετικά σύγχρονη ιστορία. Η εμφάνιση της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα συμπίπτει χρονικά με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και τις ιστορικές συγκυρίες που διαμορφώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο που ακολούθησε. Ξένες και ελληνικές φιλανθρωπικές οργανώσεις και κάποιοι τομείς του κράτους αγωνίστηκαν για να καλύψουν τις άπειρες υλικές και κοινωνικές ανάγκες μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού (Καλούτση, 1996). Η εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας ως επιστημονικής μεθόδου ξεκίνησε το 1950. Η εξέλιξη του επαγγέλματος ήταν παράλληλη με την ανάπτυξη των προνοιακών υπηρεσιών. Ο θεσμός του κοινωνικού λειτουργού αναγνωρίστηκε επίσημα στην Ελλάδα το 1959 με την έκδοση του ΝΔ 4018/1959 «Περί του θεσμού των Κοινωνικών Λειτουργών» (ΦΕΚ τ. Α΄ 247/12.11.1959), με το οποίο κατοχυρώθηκε το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού. Ο Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδας (ΣΚΛΕ) ιδρύθηκε το 1954 και από το 1956 είναι μέλος της Διεθνούς Συνομοσπονδίας Κοινωνικών Λειτουργών.

Το 1977 με προεδρικό διάταγμα το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών αναδιοργανώθηκε και συστάθηκε μια χωριστή διεύθυνση με την επωνυμία «Διεύθυνση Κοινωνικής Εργασίας», για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των προνοιακών προγραμμάτων. Το 1978 το ΠΔ 891/1978 «Περί καθορισμού του αντικειμένου εργασίας των κοινωνικών λειτουργών» (ΦΕΚ τ. Α΄ 213/7.12.1978), όρισε τους εξής τομείς δράσης: Κοινωνική Πρόνοια, Υγεία, Κοινωνική Ασφάλιση, Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Εργασία, Εκπαίδευση, Εγκληματικότητα, και Κοινοτική Οργάνωση και Ανάπτυξη. Έντεκα χρόνια αρ-

γότερα, το ΠΔ 50/1989 «Καθορισμός επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων των Τμημάτων Κοινωνικής Εργασίας των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (ΦΕΚ τ. Α΄ 23/26.1.1989) εξειδίκευσε τους τομείς που όριζε το προεδρικό διάταγμα 891/1978 (π.χ. διαχώρισε τον τομέα ψυχικής υγείας από τον τομέα υγείας) και πρόσθεσε νέους τομείς άσκησης της κοινωνικής εργασίας, όπως οι κοινωνικές υπηρεσίες στις Ένοπλες Δυνάμεις και στις υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Σήμερα η άσκηση του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού ορίζεται από το ΠΔ 23/1992 (ΦΕΚ τ. Α΄ 63/30.1.1992). Σε αυτό ορίζονται οι προϋποθέσεις άσκησης σε κοινωνικές υπηρεσίες, η δεοντολογία του επαγγέλματος και η ιδιωτική άσκησή του.

Στη Κύπρο, η Κοινωνική Εργασία ως επιστημονική μέθοδος εφαρμόζεται για πρώτη φορά το 1951 στο πρώτο Γραφείο Ευημερίας. Ωστόσο, οι πρώτες επίσημες προσπάθειες οργάνωσης υπηρεσιών κοινωνικής εργασίας ξεκίνησαν το 1960 με τη σύσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Κύπρου (ΣΚΛΚ) αποτελεί τη θεσμοθετημένη εκπροσώπηση του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας στην Κύπρο. Ιδρύθηκε το έτος 1966 και από το 1984 είναι μέλος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Κοινωνικών Λειτουργών. Η κατοχύρωση της επιστήμης και του επαγγέλματος του/της κοινωνικού/ής λειτουργού στην Κύπρο ρυθμίζεται με βάση τον Νόμο 173(1) του 2000. Οι απόφοιτοι των σχολών Κοινωνικής Εργασίας αποκτούν άδεια άσκησης επαγγέλματος κατόπιν αίτησης και εγγραφής τους στο ειδικό Μητρώο Επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών του ΣΚΛΚ.

Μέσα από αυτό το πρίσμα, γίνεται αντιληπτό ότι η εργασία του κοινωνικού λειτουργού στην Ελλάδα και στην Κύπρο παίρνει τέτοιες διαστάσεις και επιδιώξεις, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται, καθώς και τις ανάγκες των εξυπηρετούμενων με τους οποίους καλείται να εργαστεί. Η πολιτισμική συγγένεια των δύο χωρών καταδεικνύει ότι δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές στους ρόλους που καλούνται να υιοθετήσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί. Πιο εμφανείς είναι οι αλλαγές των θέσεων από τις οποίες καλούνται να εργαστούν, με το πέρασμα των χρόνων. Ως αποτέλεσμα, στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και με τις παρούσες συνθήκες και συγκυρίες, όλο και περισσότεροι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζονται και προασπίζονται τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, εργάζονται με πρόσφυγες και καλούνται να δουλέψουν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, καθώς και εντέλει μέσα από αυτές τις συνθήκες σταδιακά αναδύεται και ο ρόλος του διαπολιτισμικού μεσολαβητή. Επιπλέον, πολύ πιο έντονη είναι η παρουσία των κοινωνικών λειτουργών σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, καθώς ο εθελοντισμός λαμβάνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Κύπρου, όπου

η προώθηση του εθελοντισμού συντελείται μέσα από οργανωμένους φορείς και θεσμοθετημένα πλαίσια. Τέλος, πλαίσια στα οποία αρχίζει να αναγνωρίζεται και σταδιακά να καταξιώνεται η παρουσία των κοινωνικών λειτουργών είναι ο χώρος των Ενόπλων Δυνάμεων, ο χώρος του σχολείου, καθώς και ο χώρος της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας.

Σε αυτό το πλαίσιο των αργών αλλά δομικών αλλαγών, είναι εμφανής η έλλειψη ενός οδηγού, ο οποίος να περιγράφει και να επεξηγεί τις μεθόδους και τις πρακτικές που υιοθετεί ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός στα διαφορετικά πλαίσια που καλείται να εργαστεί. Όλοι οι συνάδελφοι στη ΜΚΟ Ανέλιξη θεωρήσαμε ότι θα ήταν χρήσιμο να προσπαθήσουμε να φέρουμε κάτω από το ίδιο πλαίσιο αναφοράς τις μεθόδους και τους τρόπους εργασίας του κοινωνικού λειτουργού σε διαφορετικά πλαίσια ή μέσα από την εργασία του με διαφορετικές ομάδες που χρήζουν βοήθειας (ή ευπαθείς ομάδες). Αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στην έκδοση του παρόντος συλλογικού τόμου με αντικείμενο την παρουσίαση της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας στον ελλαδικό χώρο, μέσα από την οπτική και την εμπειρία των επαγγελματιών κοινωνικών λειτουργών. Σκοπός της παρούσας προσπάθειας είναι να διερευνηθεί η ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα και στην Κύπρο μέσα από τις μαρτυρίες και τις αναλύσεις επαγγελματιών κοινωνικών λειτουργών, λαμβάνοντας υπόψη τούς ιστορικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, καθώς και πολιτικούς παράγοντες που περιβάλλουν την ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας. Επιπλέον, επιδίωξή μας είναι να καταστήσει δυνατή η παρούσα έκδοση τη συνεκτική περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί σήμερα στο περιβάλλον εργασίας των κοινωνικών λειτουργών στην Ελλάδα και την Κύπρο, καθώς και την αποτύπωση των προοπτικών, των δυνατοτήτων και των προκλήσεων, αλλά και των προτάσεων για την κοινωνική εργασία κατά τη νέα δεκαετία.

Ανασκόπηση της δομής του συλλογικού τόμου (ενότητες και κεφάλαια)

Ο παρών συλλογικός τόμος αποτελείται από έντεκα ενότητες. Σε καθεμία περιλαμβάνονται άρθρα τα οποία πραγματεύονται την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας με συγκεκριμένες κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Οι αναφορές από διαφορετικά πλαίσια προσπαθούν να προσδώσουν σφαιρική εικόνα στον τρόπο εργασίας με τους εκάστοτε εξυπηρετούμενους ή τις ομάδες εξυπηρετούμενων. Η συγκεκριμένη δομή παρουσίασης των κεφαλαίων επιδιώκει αφενός να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα αναφορικά με τις πρακτικές που ακολουθούν

νται στην Ελλάδα και στην Κύπρο, και αφετέρου να διευκολύνει τον αναγνώστη να εντοπίσει εύκολα εκείνη την κατηγορία ή το κεφάλαιο που τον ενδιαφέρει.

Στην Ενότητα I, τα πρώτα τέσσερα κεφάλαια πραγματεύονται την εργασία των κοινωνικών λειτουργών με Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ). Αναλύονται παραδείγματα από την εργασία του κοινωνικού λειτουργού σε ένα Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης για παιδιά με αναπηρίες (Κεφάλαιο 1, σελ. 41), από ένα Κέντρο Ημέρας για άτομα με ειδικές ικανότητες (Κεφάλαιο 2, σελ. 55) καθώς και από την εργασία σε έναν εθελοντικό οργανισμό που προσπαζόταν τα δικαιώματα των ΑΜΕΑ (Κεφάλαιο 3, σελ. 66). Τέλος, περιγράφονται οι προκλήσεις, οι αντιθέσεις και οι προοπτικές της εργασίας ενός κοινωνικού λειτουργού με άτομα με αναπηρίες (Κεφάλαιο 4, σελ. 83).

Στην Ενότητα II, δίνεται έμφαση στην κοινωνική εργασία με ηλικιωμένα άτομα, μέσα από το πρόγραμμα «Βοήθεια Στο Σπίτι». Στα δύο κεφάλαια αυτής της κατηγορίας (Κεφάλαιο 5, σελ. 99 και Κεφάλαιο 6, σελ. 112), οι συνάδελφοι μεταφέρουν τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσα από την εργασία τους από το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Τα κεφάλαια της Ενότητας III εστιάζουν στις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες. Τα θέματα τα οποία παρουσιάζονται εδώ αφορούν την εργασία των κοινωνικών λειτουργών σε πλαίσια όπως είναι το Πρότυπο Πρόγραμμα Φιλοξενίας Ανήλικων Προσφύγων της Μονάδας Ανωγείων του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας (Κεφάλαιο 7, σελ. 123), η κοινωνική εργασία με πρόσφυγες (Κεφάλαιο 8, σελ. 139), καθώς και η εργασία του κοινωνικού λειτουργού με ομάδες ατόμων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο (Κεφάλαιο 9, σελ. 150). Τέλος, το Κεφάλαιο 10 εξετάζει τον ρόλο των διαπολιτισμικών μεσολαβητών (σελ. 160).

Η Ενότητα IV πραγματεύεται τις διαστάσεις της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας με άτομα που είναι αντιμέτωπα με τον HIV/AIDS είτε με εξαρτήσεις. Το Κεφάλαιο 11 περιγράφει την εργασία που γίνεται στον Συμβουλευτικό Σταθμό για τον HIV-AIDS (σελ. 173), ενώ στο Κεφάλαιο 12 (σελ. 187) τονίζονται οι τρόποι και οι μέθοδοι εργασίας των κοινωνικών λειτουργών με εξαρτήσεις.

Στην Ενότητα V, έμφαση δίνεται στην κοινωνική εργασία σε σχέση με την παραβατικότητα. Τα κεφάλαια της συγκεκριμένης ενότητας περιγράφουν τους ρόλους του κοινωνικού λειτουργού ως επιμελητή ανηλίκων στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων (Κεφάλαιο 13, σελ. 199), καθώς και τις μεθόδους άσκησης της κοινωνικής εργασίας σε ένα αγροτικό κατάστημα κράτησης (Κεφάλαιο 14, σελ. 213).

Στην επόμενη Ενότητα (VI), περιγράφονται και αναλύονται θέματα που αφορούν την κακοποίηση. Στο Κεφάλαιο 15 (σελ. 227) περιγράφεται η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού στην αντιμετώπιση της συντροφικής κακοποίησης στις υπηρεσίες Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας, ενώ στο Κεφάλαιο 16 (σελ. 246)

παρουσιάζεται η εργασία του κοινωνικού λειτουργού μέσα από το πολυετές και σημαντικό έργο που επιτελεί ο Σύνδεσμος για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια (Λευκωσία, Κύπρος).

Η Ενότητα VII πραγματεύεται τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στην άσκηση Κοινοτικής Κοινωνικής Εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το παράδειγμα του παρεμβατικού ρόλου της κοινωνικής εργασίας για τη φροντίδα ηλικιωμένων και των φροντιστών τους, σε μια αγροτική ημιορεινή κοινότητα (Κεφάλαιο 17, σελ. 255), καθώς και ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μέσα από την εργασία στην κοινωνική υπηρεσία ενός δήμου της Αττικής (Κεφάλαιο 18, σελ. 270).

Η Ενότητα VIII περιγράφει την εργασία του κοινωνικού λειτουργού σε μη κυβερνητικές οργανώσεις. Το παράδειγμα του Επαρχιακού Συντονιστικού Συμβουλίου και του Σώματος Εθελοντών Λευκωσίας παρουσιάζεται στο Κεφάλαιο 19 (σελ. 283), ενώ στο Κεφάλαιο 20 παρουσιάζεται η προσωπική εμπειρία μιας κοινωνικής λειτουργού από την εργασία της σε ΜΚΟ για την υποστήριξη ατόμων που πάσχουν από καρκίνο (σελ. 296).

Τα κεφάλαια της επόμενης Ενότητας (ΙΧ) σκιαγραφούν τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού μέσα από τις υπηρεσίες των ενόπλων δυνάμεων. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ο ρόλος και η σπουδαιότητα της ύπαρξης κοινωνικού λειτουργού τόσο στο Πολεμικό Ναυτικό (Κεφάλαιο 21, σελ. 307), όσο και στον Στρατό Ήερás (Κεφάλαιο 22, σελ. 317).

Μέσα από τις δύο τελευταίες ενότητες, αναδεικνύονται οι τομείς της Ψυχικής Υγείας και της Σχολικής Κοινωνικής Εργασίας. Η Ενότητα Χ παρουσιάζει το παράδειγμα της εργασίας με άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας (Κεφάλαιο 23, σελ. 327 και Κεφάλαιο 24, σελ. 342) και το κεφάλαιο της Ενότητας ΧΙ τονίζει την ανάγκη ύπαρξης κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία (Κεφάλαιο 25, σελ. 353).

Τα άρθρα που περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο εκφράζουν τις προσωπικές επιστημονικές θέσεις του εκάστοτε γράφοντος.

Τελειώνοντας, θα ήθελα για άλλη μια φορά εκ μέρους όλων των μελών της «ΜΚΟ Ανέλιξη» να ευχαριστήσω όλους τους φίλους και συναδέλφους, οι οποίοι πίστεψαν στη σημασία και στη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης συλλογικής προσπάθειας και στάθηκαν κοντά μας από την αρχή μέχρι την έκδοση που παρόντος.

Σταύρος Κ. Πάρλαλης